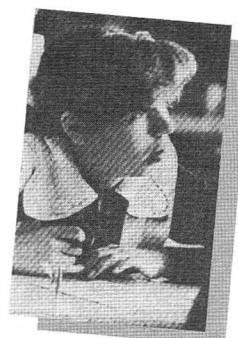

Στο προηγούμενο τεύχος εξετάσαμε την εκπαίδευση του εκπαιδευτικού στην ΕΣΣΔ, που ο σοσιαλισμός τον ήθελε αληθινό παιδαγωγό και γι' αυτό πάλευε για τη μόρφωσή του μέσα από ανώτατες τετράχρονες και πεντάχρονες παιδαγωγικές σχολές. Παρακολουθώντας ιδιαίτερα την εκπαίδευσή του ως τα μέσα της δεκαετίας του '50 αναφερθήκαμε συνοπτικά στις μεγάλες κατακτήσεις του σοβιετικού εκπαιδευτικού συστήματος, την πλήρη εξάλειψη του αναλφabetισμού σε όλες τις εθνότητες της Σοβιετικής Ένωσης, τη διεύρυνση του ενιαίου βασικού σχολείου γενικής εκπαίδευσης με πολυτεχνικό χαρακτήρα (το σχολείο της σφαιρικής μόρφωσης και της κοινωνικά ωφέλιμης εργασίας, για τη διάπλαση καλλιεργημένων ανθρώπων "που θα μπορούν όλα να τα μάθουν και όλα να τα κάνουν"), τη σύνδεση της εκπαίδευσης με τη γενικότερη προσπάθεια διαπαιδαγώγησης του ανθρώπου μιας κοινωνίας βασισμένης στη συλλογική ιδιοκτησία της παραγωγής, που χρειαζόταν την ενεργητική συμμετοχή όλων των εργαζόμενων στην οργάνωση όλων των τομέων ζωής.

Η ΕΣΣΔ φτάνει ήδη απ' το 1958 στη γενίκευση της βασικής υποχρεωτικής παιδείας ως τα 15, αντί όμως να προχωρήσει στη διεύρυνση του ενιαίου πολυτεχνικού σχολείου μέχρι την ενηλικίωση - επιδίωξη που έθετε σταθερά το σοβιετικό κράτος από την εποχή

της ίδρυσής του - διατηρεί το μέσο σχολείο της "ολοκληρωμένης γενικής εκπαίδευσης", που αργότερα θα πάρει και τη μορφή των ειδικών τύπων και τάξεων (στο όνομα των ταλέντων, των κλίσεων, αλλά και της ανάγκης τεχνολογικής ανάπτυξης της παραγωγής), για να επιστρέψουν ακόμη και οι μέσες επαγγελματικές τεχνικές σχολές. Έτσι, παρότι η μόρφωση του λαού συνεχίζει να αναβαίνει εντυπωσιακά (11χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση από το 1977 - τα 3/4 του σοβιετικού λαού είχαν μέση κι ανώτατη μόρφωση), η διαπαιδαγώγηση αρχίζει να μένει στα λόγια, και παρατηρούνται τ' αρνητικά φαινόμενα, που θα εξελιχτούν σε αληθινή κρίση κατά τη διάρκεια της "περεστρόικα".

Το πρώτο κείμενο, του **Ντ.Π.Κυριένκο**, γραμμένο χρόνια μετά την ανατροπή της σοβιετικής εξουσίας, εξηγεί ότι τα φαινόμενα αυτά συνιστούν παρεκκλίσεις από τη μαρξιστική παιδαγωγική, υπαγορευμένες από αντίστοιχες αρνητικές ρυθμίσεις στη σοβιετική οικονομία, που δημιούργησαν το έδαφος για την αντεπανασταση της δεκαετίας του '80. Το δεύτερο κείμενο, του **Α.Ντ.Αλεξαντρόφ**, δημοσιευμένο ακριβώς στο μεταίχμιο του '90, δείχνει ακριβώς πώς μέσα από τη λεγόμενη "επαναστατική μεταρρύθμιση" του σοβιετικού συστήματος επιχειρούσαν να σαρώσουν ό,τι αξιόλογο είχε δημιουργήσει ο σοσιαλισμός στην ιστορία του.

Η μαρξιστική αντίληψη για το εκπαιδευτικό σύστημα και η ανάπτυξη κρισιακών φαινομένων στη σχολική εκπαίδευση της ΕΣΣΔ*

Στις αρχές της δεκαετίας του '60 το σοβιετικό εκπαιδευτικό σύστημα θεωρούνταν το καλύτερο στον κόσμο. Όμως τέτοιο παρέμεινε για λίγο χρόνο. Τα τελευταία 40 χρόνια στο εκπαιδευτικό σύστημα της ΕΣΣΔ παρατηρούνται κρισιακά φαινόμενα [βλ. παρακάτω]. Στα τέλη της δεκαετίας του '80 αναπτύχθηκε η έντονη διαφοροποίηση του μορφωτικού επιπέδου των μαθητών στις ενωσιακές δημοκρα-

τίες. Τα μέτρα που έπαιρνε η σοβιετική καθοδήγηση δεν έδιναν κανένα αποτέλεσμα. Αντίθετα η μείωση της διδακτέας ύλης, με σκοπό την εξάλειψη της επιβάρυνσης των μαθητών, όχι μόνο δυσκόλεψε την κατάσταση αφανίζοντας τη συνήθεια της μάθησης, αλλά και οι μαθητές κουράζονταν πολύ περισσότερο με τα "λιγότερα βάρη". Είναι πολύ περίεργη η εμφάνιση του προβλήματος της κρίσης στο εκπαιδευτικό σύστημα και μάλιστα στις πλέον ευνοϊκές συνθήκες για το σοβιετικό κράτος, που πολλά προβλήματα νομίζαμε ότι ήδη είχαν λυθεί. Έτσι, για παράδειγμα, ενώ στο σχολικό έτος 1950 - '51 οι δάσκαλοι με Ανώτατη εκπαίδευση αποτελούσαν μόνο το 14,2%, στο σχολικό έτος 1970 - '71 το

 *Ομιλία του Ντ.Π.Κυριένκο στη συνδιάσκεψη επιστημόνων που έγινε στη Μόσχα στις 27-29 Απρίλη 2004 με θέμα "Το διεθνές Κομμουνιστικό και αριστερό κίνημα στις συνθήκες της ιμπεριαλιστικής παγκοσμιοποίησης". Το παραπάνω ευρύ απόσπασμα αναδημοσιεύεται από το περιοδικό "Κομμουνιστική Επιθεώρηση", τεύχος 4/2004, σσ. 154-164.

52,7% και στο σχολικό έτος 1990 - '91 το 77% που τώρα έχει φτάσει το 84%, παρά ταύτα η άνοδος της εξειδίκευσης του παιδαγωγικού προσωπικού αυτό το διάστημα δεν επηρέασε στο ελάχιστο την απόδοση των μαθητών. Ούτε τα μέτρα για τη βελτίωση της χρηματοδότησης βοήθησαν. Τα έξοδα ανά μαθητή αυξήθηκαν από 124 ρούβλια το 1970 στα 295 ρούβλια το 1988 και οι συνολικές δαπάνες για την εκπαίδευση έφτασαν στο απίστευτο και για σήμερα αριθμό των 46,7 δισεκατομμυρίων ρούβλιων.[...]

«Η εκπαίδευση - τόνιζε ο Κ. Μαρξ - εξαρτάται γενικά από τις συνθήκες ζωής»¹ και επομένως την αιτία της κρίσης του εκπαιδευτικού συστήματος πρέπει να την αναζητήσουμε στις αλλαγές στο πολιτικο-οικονομικό σύστημα της ΕΣΣΔ.

Στην οικονομία της χώρας εμφανίστηκαν στοιχεία της αγοράς. Σταδιακά όλο το κράτος και μαζί μ' αυτό και το εκπαιδευτικό σύστημα υπέστησαν αλλαγές και αναδομήθηκαν σε καπιταλιστική βάση. Ο Κ. Μαρξ και ο Φρ. Ένγκελς απόδειξαν πως η εκπαίδευση έχει ταξικό χαρακτήρα και πως ο σκοπός, ο χαρακτήρας, το περιεχόμενο και οι μέθοδοι αλλάζουν αντίστοιχα στις διάφορες εποχές. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ανάλογα ανταποκρινόμενο στην αλλαγή των κοινωνικών σχέσεων στη Σοβιετική Ένωση, στην εισαγωγή της οικονομίας της αγοράς, στις αλλαγμένες απαιτήσεις της κοινωνίας, άλλαξε και το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα.

Ας εξετάσουμε με ποιο τρόπο αναπτύχθηκε και διαμορφώθηκε το εκπαιδευτικό σύστημα στην ΕΣΣΔ.

Το σοβιετικό εκπαιδευτικό σύστημα, σαν ολοκληρωμένο σύστημα άρχισε να διαμορφώνεται κάπου στα 1927. Ακριβώς εκείνη την περίοδο τελείωσαν τα πειράματα (πολλά από τα οποία ήταν ανεπιτυχή) στη βάση των οποίων έγινε κατορθωτό τελικά το πέρασμα στο ενιαίο πολυτεχνικό scho-

λείο.

Στο σχολικό έτος 1927-1928 το Λαϊκό Επιτροπάτο Διαφώτισης επικύρωσε για όλα τα σχολεία ενιαία, υποχρεωτικά ενιαιοποιημένα προγράμματα διδασκαλίας. Στα 1931 και 1932 η ΚΕ του ΠΚΚ (μπ) στις αποφάσεις "Για το βασικό και το μέσο σχολείο" και "Για τα προγράμματα διδασκαλίας και την κατάσταση του βασικού και μέσου σχολείου" ανάδειχνε τις επιτυχίες που υπήρχαν στην κατεύθυνση δημιουργίας του ενιαίου εργασιακού πολυτεχνικού σχολείου, καθώς και μια σειρά αδυναμιών. Οι αποφάσεις υποδείκνυαν τους δρόμους εξάλειψής τους χρησιμοποιώντας τις παρατηρήσεις του Λένιν από το 1920 "Για την πολυτεχνική εκπαίδευση" (τη θετική σημασία αυτών των ντοκουμέντων υπογράμμιζε ακόμη ο Α. Σ. Μακάρενκο). Άρχισε σοβαρή προσπάθεια στην κατεύθυνση δημιουργίας εργασιακού σχολείου. Στην απόφαση "Για το βασικό και μέσο σχολείο" καταγράφονταν η μεταφορά στα σχολεία από τις επιχειρήσεις, όλων των χρησιμοποιώμενων κτηρίων και εξοπλισμού.

Τελικά η διαμόρφωση του ενιαίου εκπαιδευτικού συστήματος ολοκληρώθηκε στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '30.

Ούτε ο πόλεμος εμπόδισε την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος. Αντίθετα κάποιες στιγμές το σχολείο μόνο κερδισμένο βγήκε. Οι ανάγκες του κράτους στην πολεμική και μεταπολεμική περίοδο σε εργατική δύναμη καθόρισαν τη σοβαρή σχέση προς τους μαθητές. Πολλοί απ' αυτούς κατόρθωσαν να περάσουν «το ολοκληρωμένο πρόγραμμα» εργασιακής διαπαιδαγώγησης.

1. Κ. Μαρξ και Φρ. Ένγκελς, Άπαντα, τ. 6, σελ. 591.

Οι επιτυχίες του εκπαιδευτικού συστήματος, που έγινε το καλύτερο στον κόσμο τη δεκαετία του '50, καθορίστηκαν από τις κοινές επιτυχίες του σοβιετικού κράτους.

Στις δεκαετίες του '50 και του '60 οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις στην ΕΣΣΔ αποτέλεσαν την αρχή της αντίστροφης πορείας στην ανάπτυξη της Σοβιετικής Ένωσης. Την αποσύνθεση των οικονομικών βάσεων του σοβιετικού κράτους ακολούθησε η αποσύνθεση του εκπαιδευτικού συστήματος. Παρά το γεγονός ότι στα σχολεία γενικής εκπαίδευσης της ΕΣΣΔ υπήρξαν άνευ προηγουμένου επιτυχίες, σύμφωνα με τα αστικά μέτρα, εμφανίστηκαν και πολλές αδυναμίες που για την εξάλειψή τους απαιτούνταν παραπέρα ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος. Το εκπαιδευτικό σύστημα, που οι βάσεις του μπήκαν στη δεκαετία του '30, εξαντλήθηκε και δεν ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις του καιρού. Η αναγκαιότητα αλλαγής του περιεχόμενου της σχολικής εκπαίδευσης έγινε ολοφάνερη, και εκείνον τον καιρό αυτό το εννοούσαν σαν υπέρμετρη επιβάρυνση του διδακτέας ύλης, κάτι που έκανε τη μάθηση αρκετά δύσκολη υπόθεση. Πλήρη επιτυχία σε όλα τα αντικείμενα είχε μόνο το 35% των μαθητών (μεταξύ άλλων, σύμφωνα με τα σύγχρονα μέτρα, αυτός ο αριθμός είναι ασυνήθως υψηλός).

Το εκπαιδευτικό σύστημα βρέθηκε σε αδιέξοδο και χρειαζόταν αλλαγές, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν άμεσα. Όμως αντί να ακολουθήσουν το δρόμο του βασικού πολυτεχνικού σχολείου, την ανάπτυξη του συστήματος της εργασιακής διαπαιδαγώγησης, την κοινωνικοποίηση του σχολείου εξ ολοκλήρου, επιλέχθηκε άλλος δρόμος, ο καπιταλιστικός δρόμος ειδίκευσης της μέσης εκπαίδευσης.

Η εξειδίκευση της μάθησης είναι γενικό γνώρισμα του καπιταλισμού. Ο καπιταλισμός δεν απαιτεί ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας. Στον καπιταλισμό «η εκπαίδευση, σημείωνε ο Κ. Μαρξ, αποτελεί για τη συντριπτική πλειονότητα μετατροπή σε εξάρτημα της μηχανής»². Η πνευματική ανάπτυξη στο καπιταλιστικό σχολείο δεν αποτελεί απαίτηση. Οι δάσκαλοι των αστικών σχολείων όχι μόνο δεν ενδιαφέρονται ν' αναπτύξουν ολόπλευρα τις ικανότητες των παιδιών, να τους μάθουν να

σκέφτονται, αλλά και τα ίδια τα παιδιά μαζί με τους γονείς τους αναγκάζονται ν' απαιτούν πιο γρήγορη εξειδίκευση, για να είναι ανταγωνιστικοί στις συνθήκες της αγοράς. Το κεφάλαιο δεν απαιτεί άνθρωπο που να είναι ικανός να σκέφτεται, του είναι αναγκαίος σαν εξάρτημα της μηχανής, και όλοι θα πρέπει να προσαρμοστούν προς αυτή την απαίτηση θυσιάζοντας την ίδια τους την ανάπτυξη. Ο καπιταλισμός γενικά δε δημιουργεί συνθήκες για την ανάπτυξη της προσωπικότητας· τέτοιες συνθήκες στον καπιταλισμό θα ήταν ανοησία. Η ιδέα της διαφοροποίησης προκλήθηκε από την ανάγκη σε εξειδικευμένη εργατική δύναμη, δηλαδή από τις ανάγκες της καπιταλιστικής παραγωγής. Ο Ένγκελς έγραφε: «*Εάν η αστική τάξη φροντίζει για την ύπαρξη των εργατών τόσο, όσο της είναι απαραίτητο, τότε δε θα πρέπει να μας εκπλήσσει, εάν τους εκπαιδεύει μόνο σε τέτοιο βαθμό που ν' ανταποκρίνονται στα συμφέροντά της*». Στα αστικά σχολεία δίνεται προτεραιότητα στην προετοιμασία ειδικών, ικανών να εκτελούν αυστηρά ορισμένη εργασία (ανίκανων να σκέφτονται, να διανοούνται, αλλά ακριβώς ικανών να εκτελούν την εργασία). Είναι αναγκαίο να τονίσουμε ότι αυτή η κατάσταση καθορίζεται όχι από τις κακές προθέσεις της αστικής τάξης, και όχι άμεσα απ' αυτή την ίδια, αλλά από την ίδια την ύπαρξή της, την απληστία της, την τάση να καταπιέζει και τους κανόνες που έχει επιβάλει σε όλη την κοινωνία. Η πολυτεχνική εκπαίδευση δεν απευθύνεται στις παραγωγικές δυνάμεις του καπιταλισμού, και επομένως είναι αδύνατη στο πλαίσιο του. Η πολυτεχνική εκπαίδευση προϋποθέτει την ανάπτυξη της προσωπικότητας, την ανάπτυξη της ικανότητας να σκέφτεσαι, να είσαι δραστήριος, όλα να τα κατανοείς και να τα αφομοιώνεις σαν πανίσχυρο μέλος της κοινωνίας. Σύμφωνα με αυτή, το ίδιο το ζήτημα για περιορισμό της μόρφωσης δε στέκει.

Τα επιχειρήματα υπέρ του ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί όλα να τα ξέρει, είναι ολοφάνερο ότι δεν υφίστανται. Ουσιαστικά αυτά καθορίζονται από τη στενά εξειδικευμένη προσέγγιση στην εκπαίδευση, από το ίδιο το γεγονός ότι τίθεται ένα τέτοιο ζήτημα για περιορισμό της μόρφωσης. Το αστικό σχολείο τείνει να μετατρέψει τον άνθρωπο σε εξάρτημα της μηχανής, να του δώσει όχι τις βάσεις των επιστημών αλλά ειδικές γνώσεις, να τον κάνει ικανό για ορισμένου είδους δραστηριότητες.

2 Κ.Μαρξ – Ένγκελς *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, έκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1998, σελ.45.

Με μια τέτοια προσέγγιση πραγματικά είναι αδύνατο να τα μάθεις όλα.

Το σοσιαλιστικό σχολείο πρώτα - πρώτα προσπαθεί να δημιουργήσει προσωπικότητα που να μάθει να σκέφτεται, να μάθει ελεύθερα ν' αλλάζει είδη δραστηριότητας, και αυτό ριζικά αλλάζει την ουσία της και τις δυνατότητες της. Το ότι οι πολλές γνώσεις δεν πρέπει να φοβίζονται, ήδη ο Χέγκελ το είπε: *«Αυτό που στους αρχαίους χρόνους απασχολούσε το κεφάλι των επιστημόνων ανδρών, σήμερα είναι παιχνίδι για παιδιά»*.

Στην αρχή η διαφοροποίηση δε θα πρέπει να παρεμποδίσει την εμφάνιση ολόπλευρα αναπτυγμένης προσωπικότητας στο σοσιαλισμό, όπου η ίδια η ύπαρξη των σοσιαλιστικών σχέσεων απαιτεί αναπτυγμένο άνθρωπο, όμως δυνατά φρενάρει το προτσές αυτής της ανάπτυξης. Με τη σειρά της στον καπιταλισμό η "πολυτεχνική" εκπαίδευση δεν είναι απολύτως απαραίτητο να δίνει ολόπλευρα αναπτυγμένο άνθρωπο. Η πολυτεχνική εκπαίδευση στη σοσιαλιστική κοινωνία δεν είναι τίποτα χωρίς την κομμουνιστική διαπαιδαγώγηση γενικά, χωρίς ενεργό συμμετοχή στις σοσιαλιστικές σχέσεις παραγωγής, χωρίς τη γενικότερη κομμουνιστική θεώρηση του κόσμου. Η διαφοροποίηση στο εκπαιδευτικό σύστημα της ΕΣΣΔ είναι μόνο μια μαρτυρία, αποτέλεσμα της διάλυσης του εκπαιδευτικού συστήματος (οι πραγματικές αιτίες εδώ είναι ολοφάνερα οικονομικές), η διάλυση αυτή δεν ξεκινά από αυτό καθε αυτό το εκπαιδευτικό σύστημα.

Από τα παραπάνω όμως δεν πρέπει να πούμε ότι η διαφοροποίηση στον καπιταλισμό είναι επιτρεπτή. Και στον καπιταλισμό είναι άκρως επικίνδυνη. Ετοιμάζοντας στενά ειδικούς σε διάφορους τομείς καταφέρνεται σοβαρή ζημιά στην ανάπτυξη της κοινωνίας και καθυστερεί η "επιστημονικοτεχνική επανάσταση". Για παράδειγμα, την τελευταία δεκαετία στις αναπτυγμένες χώρες του κόσμου υπήρχε μεγάλη έλλειψη σε προγραμματιστές και ήταν δύσκολο να εξαλειφθεί ακόμα και με "εισαγωγή εγκεφάλων". Σήμερα υπάρχει τεράστια ποσότητα ειδικών στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και αυτή την έλλειψη κατόρθωσαν να την εξαλείψουν. Όμως και πάλι επεξεργάζονται νέους, κβαντικούς ηλεκτρονικούς υπολογιστές, οι οποίοι υπονοείται ότι θέλουν νέο προγραμματικό εφοδιασμό, δομημένο σε τελείως άλλες αρχές απ' ό,τι πριν, καθώς και

σοβαρές γνώσεις Κβαντικής Φυσικής. Η εισαγωγή αυτών των ηλεκτρονικών υπολογιστών θα είναι άκρως δύσκολη (για χρόνια), πρακτικά από την πλήρη έλλειψη ειδικών (πολύ γρήγορη η μετάβαση).

Είναι ενδιαφέροντα τα δεδομένα των ανθρωπολόγων. Επιβεβαιώνουν ότι η ανθρωπότητα αναπτύχθηκε ασυνεχώς. Στο δρόμο προς τον άνθρωπο σύγχρονης μορφής υπήρχαν και αδιέξοδοι κλώνοι στην ανάπτυξη των πρωτόγονων ανθρωποειδών. Σαν κανόνα, την εμφάνιση αυτών των κλώνων αποδίδουν στην ειδίκευση (φυσική) των πρώτων ανθρωποειδών. Δηλαδή αυτά τα ανθρωποειδή προσαρμόστηκαν στο είδος της δραστηριότητας και δεν είχαν δυνατότητα ανάπτυξης (αλλαγής αυτού του είδους δραστηριότητας)· άλλαξαν τα μορφολογικά γνωρίσματά τους κατ' αυτόν τον τρόπο, που καλύτερα εκτελούσαν την εργασία που ήταν πρωταρχική στη φυλή και κατ' αυτόν τον τρόπο έχασαν την ικανότητα και την προοπτική παραπέρα ανάπτυξης. Και καθώς εκείνη την περίοδο λειτουργούσε ακόμη κάποιου είδους φυσική επιλογή, τότε δεν άντεξαν τον ανταγωνισμό από την πλευρά της αγέλης των πρωτόγονων ανθρώπων, οι οποίοι ακολουθούσαν το δρόμο της καθολικότητας (δηλαδή εκείνων των ανθρώπων, που ήταν να γίνουν οι πρόγονοί μας), και έτσι και αλλιώς θ' αφανίζονταν. Σε ένα τέτοιο πλευρικό κλώνο οι ερευνητές κατατάσσουν και τους Νεάντερνταλ. Αφού υπέστησαν την ειδίκευση, έχασαν τη δυνατότητα για ανάπτυξη και μπήκαν σε αδιέξοδο.

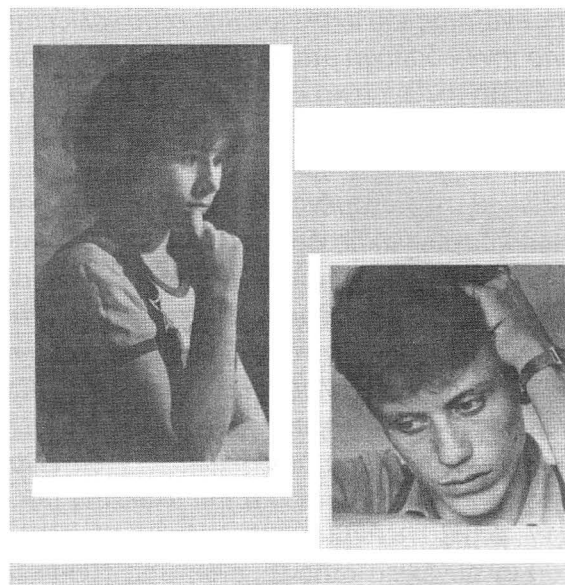
Κατ' αυτόν τον τρόπο η διαφοροποίηση από την οποία προσβλήθηκε το σχολείο μας, κατ' αρχάς δεν έφερε και ούτε θα φέρει κάτι καλό. Πολύ περισσότερο, όπως μας δείχνει η πείρα, ακόμη και οι πλέον άκακες προσπάθειες εισαγωγής της διαφοροποίησης, με τους μεγαλύτερους και αυστηρότερους περιορι-

σμούς, έτσι και αλλιώς οδηγεί στο **διαχωρισμό των μαθητών (αν και όχι σύμφωνα με τις ικανότητες) αλλά σύμφωνα με κοινωνικά γνωρίσματα και με την κοινωνική θέση των γονιών τους.**

Στις δεκαετίες '60-'70 υλοποιήθηκε σχέδιο ανανέωσης του περιεχομένου της γενικής μέσης εκπαίδευσης τεραστίων διαστάσεων. Ήδη από κείνη την περίοδο, που αντιπρόεδρος της Ακαδημίας Παιδαγωγικών Επιστημών ήταν ο Α. Ι. Μαρκούσεβιτς, ρίχτηκε η ιδέα για την αναγκαιότητα του ελάχιστου μορφωτικού πυρήνα και τα περιβλήματά του.

Στην ουσία η ιδέα του Μαρκούσεβιτς ήταν η ιδέα διαφοροποίησης του εκπαιδευτικού συστήματος που ήταν γνωστή ακόμη από τα τσαρικά χρόνια και είχε ασκήσει κριτική ο Λένιν τη δεκαετία του '20. Η υλοποίηση της ιδέας του Α. Ι. Μαρκούσεβιτς απαιτούσε τη δημιουργία (λαμβάνοντας υπόψη την ύπαρξη πολλών ομάδων μαθητών - από παιδιά με καθυστέρηση στην ανάπτυξη μέχρι πολύ "προικισμένα" ύπαρξη ιδιαιτεροτήτων ανά περιοχή και έθνος, ποικιλία τύπου σχολείων) συνθετότατου συστήματος. Ο πυρήνας του ελάχιστου αναγκαίου πυρήνα περιεχομένου της γενικής μέσης εκπαίδευσης, συμπληρώνονταν από πολυάριθμους συντελεστές. **Απρόσμενα στη σοβιετική παιδαγωγική βιβλιογραφία στις αρχές της δεκαετίας του '60 εμφανίστηκαν πολλά άρθρα για τη διαφοροποίηση της εκπαίδευσης,** του Ρούντνεφ Π. Κ. *"Για το ζήτημα της διαφοροποίησης της γενικής εκπαίδευσης στο μέσο σχολείο"*³, *"Ακόμη μια φορά για τη διαφοροποίηση της διδασκαλίας στις μεγαλύτερες τάξεις του σχολείου γενικής εκπαίδευσης"*⁴, *"Η σχέση της διδασκαλίας με την εργασία στο μέσο σχολείο με τη διαφοροποίηση της διδασκαλίας"* (Μόσχα, 1962) και άλλα.

Το 1966, μετά από μια σειρά πειράματα, με απόφαση της ΚΕ του ΚΚΣΕ και του Υπουργικού Συμβουλίου της ΕΣΣΔ δόθηκε η άδεια να δημιουργηθούν ειδικές τάξεις και σχολεία με εμβάθυνση των αντικειμένων και, αν και η ιδέα της διαφοροποίησης δεν είχε πλήρη ελευθερία (για ν' ανοιχτούν τέτοια σχολεία και τάξεις, αναφερόταν πως σε κάθε περίπτωση ήταν δυνατό μόνο με άδεια του Υπουργείου

Παιδείας της Ενωσιακής Δημοκρατίας), παρά ταύτα ο δρόμος για την ανάπτυξή της ανοίχτηκε και η πολυτεχνική εκπαίδευση δέχτηκε βαρύ χτύπημα.

Τότε κανείς δε θεωρούσε ότι τέτοιοι νεωτερισμοί ήταν υποχώρηση από το πολυτεχνικό σχολείο και το να μιλούν γι' αυτό δεν ήταν αποδεκτό. Αλλά με την πάροδο του χρόνου οι προσπάθειες να εισαχθεί η εξειδικευμένη εκπαίδευση έγιναν πλέον συνειδητές και ανοιχτά αντιμαρξιστικές. Έτσι το εγχειρίδιο για τους φοιτητές των Παιδαγωγικών Ινστιτούτων *"Η διδασκαλία στο μέσο σχολείο"*, έκδοση του 1982, υπό τη συντακτική επιμέλεια της Μ. Ν. Σκάτκινα, υπερασπιζόταν την ιδέα της εξειδίκευσης του μέσου σχολείου υπολογίζοντας πολύ σοβαρά την εμπειρία των αστικών σχολείων.

Το όγδοο κεφάλαιο, που γράφτηκε από το Ν. Μ. Σαχμάεφ, ήταν εξ ολοκλήρου αφιερωμένο σ' αυτό το πρόβλημα. Μάλιστα η συνύπαρξη του πολυτεχνικού σχολείου με την εξειδίκευση εξεταζόταν σ' αυτό όχι από την άποψη του μαρξισμού (σ' αυτή την περίπτωση ο παραλογισμός της θα ήταν πια ολοφάνερος) αλλά στη βάση της αισχρής "επεξεργασίας" των ντοκουμέντων και των αποφάσεων των πρώτων χρόνων της σοβιετικής εξουσίας που είναι βγαλμένη από τη συρραφή τσιτάτων. Για παράδειγμα: θέτοντας το ερώτημα *«... και πώς να συνυπάρξει η διαφοροποίηση της εκπαίδευσης με το ότι το σχολείο της σοσιαλιστικής κοινωνίας, ως προς την κοινωνική του ουσία, θα πρέπει να είναι ενιαίο;»*, ο Σαχμάεφ απαντάει σ' αυτό κατ' αυτόν τον τρόπο: *«Η αρχή*

3. *"Λαϊκή Εκπαίδευση"* Νο 1, του Γκοντσάροφ Ν. Κ.

4. *"Σοβιετική Παιδαγωγική"* Νο 2, του Μέλινοφ Μ. Α.

της ενότητας του σχολείου μας εξασφαλίζεται: από την πρόσβαση στο σχολείο για όλα τα παιδιά, από την απουσία κοινωνικών, εθνικών και ταξικών φραγμών, από την ενότητα των σκοπών και των καθηκόντων, την ενότητα του βασικού περιεχομένου της διδακτικής και διαπαιδαγωγικής δουριάς, την ενότητα των διδακτικών σχεδίων και προγραμμάτων σε όλες τις ενωσιακές δημοκρατίες, την ομοιότητα των δικαιωμάτων για τους αποφοίτους των σχολείων. Είναι ολοφάνερο πως, εάν δεν παραβιάζουν τους προαναφερθέντες όρους, η διαφοροποίηση στη διδασκαλία δεν θα είναι αντίθετη προς την ενότητα του σχολείου μας» (σελ. 270).

Στη συνέχεια στηριζόμενος στις "Βασικές αρχές για το ενιαίο εργασιακό σχολείο" που επεξεργάστηκε η Κρατική Επιτροπή για την Παιδεία (Λαϊκό Επιτροπάτο Παιδείας) το 1919, όπου σε σχέση με το μέσο σχολείο αναφερόταν ότι «το κράτος χρειάζεται ειδικούς», ο Σαχμάεφ διαβεβαίωνε: «Ο καιρός τίποτε δεν μπόρεσε να αλλάξει σ' αυτή την επιχειρηματολογία. Όχι μόνο διατηρήθηκε σε ισχύ αλλά και την κατέστησε πλέον αποδεικτική» (σελ. 271). Αλλά να, ο Λένιν το έβλεπε αυτό διαφορετικά. Εξετάζοντας το 1920 τα ζητήματα της πολυτεχνικής εκπαίδευσης, λαβαίνοντας υπόψη ότι τον πρώτο καιρό είχε επιτραπεί πρώιμη εξειδίκευση και ότι μερικοί σύντροφοι από αυτό έβγαζαν εσφαλμένα συμπεράσματα, υποδεικνυε: «Οι συζητήσεις για "πολυτεχνική ή μονοτεχνική εκπαίδευση", αυτές οι συζητήσεις είναι ριζικά λάθος, για τους κομμουνιστές μάλιστα ανεπίτρεπτες, δείχνει άγνοια του προγράμματος και κενή "ενασχόληση" με αφηρημένα συνθήματα. Εάν ήμασταν αναγκασμένοι **προσωρινά να χαμηλώσουμε το ηλικιακό όριο (περάσματα από την πολυτεχνική στην επαγγελματική-τεχνική εκπαίδευση) από τα 17 στα 15, τότε "το κόμμα θα πρέπει να εξετάζει" αυτή τη μείωση του ηλικιακού ορίου "αποκλειστικά"** (σημείο της πρώτης Οδηγίας της ΚΕ) σαν πρακτική αναγκαιότητα, **σαν προσωρινό μέτρο, που προκλήθηκε από τη φτώχεια και τη διάλυση της χώρας.**»

Φαινόταν πως όλα ήταν ξεκάθαρα, όμως από κάποιο σημείο και μετά μεγάλος αριθμός παιδαγωγών άρχισε να το διαβάζει διαφορετικά.

Δεν είναι περιττό να σημειώσουμε ότι στη διαμόρφωση ανάλογων ιδεών μεγάλη επιρροή

άσκησε η Δύση, επαινώντας και επικροτώντας εσφαλμένες αποφάσεις, καθώς και με την παραπληροφόρηση των σοβιετικών παιδαγωγών, επιστημόνων, της ανώτατης πολιτικής καθοδήγησης.[...] Αν και τέτοιου είδους αλλαγές δεν εύρισκαν υποστήριξη από όλους τους παιδαγωγούς, οι υπάλληλοι των Υπουργείων και του Κόμματος προτιμούσαν να προσανατολίζονται στους επαίνους της "Ουάσινγκτον Ποστ" και άλλων ανάλογων εκδόσεων του εξωτερικού.

Από το 1969 εμφανίζεται σειρά αποφάσεων της ΚΕ του ΚΚΣΕ, του Υπουργικού Συμβουλίου της ΕΣΣΔ για την εξάπλωση των Επαγγελματικών-Τεχνικών Σχολών (ΕΤΣ), καθώς και για τη βελτίωση της δουριάς τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο βαθμός εισαγωγής της εξειδικευμένης διδασκαλίας αναπτύχθηκε και η κρίση έγινε πιο βαθιά.

Στο μεταίχμιο των δεκαετιών '70-'80 η αναγκαιότητα παραπέρα αλλαγών στο εκπαιδευτικό σύστημα γινόταν όλο και πιο φανερό. Τα φαινόμενα κρίσης και στασιμότητας στη κοινωνία και στο σχολείο οξύνονταν: πτώση του ενδιαφέροντος των μαθητών για μόρφωση, πτώση της πειθαρχίας και της απαιτητικότητας προς τα παιδιά, απόσπαση του σχολείου από την εργασία, τυποποίηση της διαπαιδαγωγικής δουριάς, αποξένωση μεταξύ των εκπαιδευτικών και των παιδιών.

Αντίστοιχες "αλλαγές" έγιναν στη δεκαετία του '80 και ανάλογα βάρυνε η κρίση στο εκπαιδευτικό σύστημα φτάνοντας ως εκεί που δεν πήγαινε άλλο.

Η "σύγχρονη" περίοδος ανάπτυξης του εκπαιδευτικού συστήματος έχει τις αρχές της στον Απρίλη του 1984, όταν στην Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΣΕ ψηφίστηκε απόφαση "Για τις βασικές κατευθύνσεις των μεταρρυθμίσεων στο γενικής εκπαίδευσης και επαγγελματικής εκπαίδευσης σχολείο", η οποία πρόβλεπε το πέρασμα στο 11ετές σχολείο και τη δημιουργία (τότε ακόμα με την επιθυμία των μαθητών) τεσσάρων τύπων τάξεων.

Η απόφαση πρόβλεπε τη βελτίωση της εργασιακής διαπαιδαγώγησης. Όμως αρκετές φορές οι προσπάθειες που γινότουσαν για τη βελτίωση της εργασιακής μόρφωσης των μαθητών τελείωναν χωρίς αποτελέσματα. Αν και είχαν ετοιμαστεί αποφάσεις για διασχολικό παραγωγικό-εκπαιδευτικό σύμπλεγμα, όμως ακόμα και η εφαρμογή τους στη ζωή -

αυτών των ιδεών - μύριζε φεραμαλισμό. Σε κοινωνία με διαλυόμενη τη σχεδιοποιημένη οικονομία, κατ' αρχήν δεν είναι δυνατή ή απαραίτητη η εργασιακή διαπαιδαγώγηση. Αν και στις επιχειρήσεις προβλεπόταν να χρησιμοποιούνται μαθητευόμενοι στην παραγωγική εργασία, αυτό δε γινόταν σοβαρά. Απλά, στα σοβαρά, για τα εργοστάσια δεν ήταν επωφελής εργασία (δηλ. δεν ήταν κερδοφόρος) και σε μια σειρά από περιπτώσεις οι μαθητευόμενοι χρησιμοποιήθηκαν στο τέλος σε φτηνή εργατική δύναμη.

Από το 1985 το Υπουργείο Παιδείας της ΡΣΟΣΔ κάνει προσπάθειες να δημιουργήσει δυνατότητες για περιεχόμενο εκπαίδευσης με κατευθύνσεις ανάλογα με τα "ενδιαφέροντα" και τις "κλίσεις" των παιδιών. Δημοσιεύτηκαν όχι ένα αλλά τέσσερις παραλλαγές εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε όλη τη χώρα. Το 1986, 16 προγράμματα. Το 1987 δημιουργήθηκε η Προσωρινή Επιστημονικό - Ερευνητική Κολλεκτίβα "Σχολείο", που επεξεργάστηκε την αντίληψη για "γενική μέση εκπαίδευση" σαν στοιχείο ενός συστήματος "συνεχούς εκπαίδευσης". Η διαφοροποίηση γίνεται σύνθετες και φυσιολογικό φαινόμενο. Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 αρχίζουν να εμφανίζονται νέοι τύποι σχολείων. Το Νοέμβριο του 1989, ως αποτέλεσμα των κοινωνικο-πολιτικών διεργασιών στην κοινωνία της ΕΣΣΔ, απορρίφθηκε η αντίληψη για κομμουνιστική διαπαιδαγώγηση της νεολαίας, κάτι το οποίο πλήρως συνόψιζε την απομάκρυνση από τη μαρξιστική αντίληψη εκπαίδευσης και πλέον τυπικά σηματοδοτούσε το πέρασμα στις καπιταλιστικές αρχές.

Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 αρχίζουν να δημιουργούνται νέες μέθοδοι, που ανταποκρίνονται πλήρως στο καπιταλιστικό καθεστώς, σε όλες τις χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών (ΚΑΚ). σημαδεύονται από τον προσανατολισμό στο δυτικού μοντέλου σχολείο, αν και πολλά από αυτά υπολείπονται ως σήμερα από τα σχολεία των χωρών της ΚΑΚ.

Το 1984 σηματοδότησε λοιπόν το τέλος του σοβιετικού εκπαιδευτικού συστήματος και ιστορικά σ' αυτό έλαχε να πεθάνει πολύ νωρίς από τη Σοβιετική Ένωση.

**Αλεξάντρ Ντανίλοβιτς
ΑΛΕΞΑΝΤΡΟΦ (1912 -
1998)**

Σοβιετικός μαθηματικός ρωσικής καταγωγής από αγροτική οικογένεια της περιοχής Ριαζάν της Ρωσίας. Μέλος της Ακαδημίας Επιστημών της ΕΣΣΔ από το 1964 (αντεπιστέλλον μέλος από το 1946). Μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης από το 1951. Με την αποφοίτησή του από το πανεπιστήμιο του Λένινγκραντ (1933) εργαζόταν εκεί μέχρι το 1964 (στη θέση του πρύτανη του ίδιου πανεπιστημίου από το 1952 μέχρι το 1964). Στο διάστημα 1964 - '86 εργαζόταν στο Τμήμα Σιβηρίας της ΑΕ της ΕΣΣΔ και από το 1986 στο Παράρτημα Λένινγκραντ του Μαθηματικού Ινστιτούτου Στεκλόφ Β.Α..

Το επιστημονικό έργο του αφορά κύρια τη Γεωμετρία, όπου έχει ανακαλύψει μεθόδους μελέτης των μετρικών ιδιοτήτων των γεωμετρικών σχημάτων, δημιουργώντας έτσι ένα νέο μαθηματικό αντικείμενο γνωστό με την ονομασία *μη-ομοιόμορφη μετρική πολυμορφία*, πιο γενική απ' ό,τι ο χώρος του Ρήμαν. Επίσης έχει εκπονήσει μελέτες σχετικά με τη θεωρία του μέτρου, τις βάσεις της θεωρίας της σχετικότητας και τη φιλοσοφία. Είναι συγγραφέας του θεμελιακού έργου *"Βάσεις της γεωμετρίας"* (Μόσχα, 1987). Ιδρυτής της σοβιετικής σχολής της Γεωμετρίας *«στην ολότητά της»*. Είναι επίσης ένας από τους συγγραφείς σειράς εγκριμένων από το Υπουργείο Παιδείας της Ρωσίας χειριδίων Γεωμετρίας του σημερινού "γενικού σχολείου μέσης εκπαίδευσης" για γενική μόρφωση και για προχωρημένη μελέτη. Έχει συγγράψει πολλά έργα σχετικά με μεθοδολογικά ζητήματα διδακτικής των Μαθηματικών και την εκλαΐκευσή τους.

Βραβεύτηκε με το Κρατικό βραβείο της ΕΣΣΔ το 1942, Διεθνές βραβείο *Ν.Ι. Λομπατσέφσκι* το 1951, Παράσημο Λένιν το 1961, Τρία Παράσημα της Κόκκινης Σημαίας της Εργασίας στα 1953, 1957 και 1975, Παράσημο Φιλίας των λαών το 1982. Υποστήριξε την ανασυγκρότηση του σοβιετικού σχολείου αλλά όχι στην κατεύθυνση εκφυλισμού του, όπως ανοιχτά προπαγανδίζονταν κατά τη λεγόμενη "περεστρόικα".